

”På livets vei”

Pilegrimsmotivet - et nasjonalt utviklingsprosjekt

Høringsuttalelse fra Areopagos, 15.04.2009

Areopagos er en ideell stiftelse som arbeider for at kristen tro og praksis blir presentert troverdig for religiøst søkende mennesker i dagens Kina, Danmark og Norge. Vi har faglig kompetanse på kristendom, østens religioner og nyåndelighet, og har fokus på religionsstudier, dialog og kristen spiritualitet. Areopagos bruker ofte sine økonomiske og faglige resurser som støtte til prosjekter og stipender. Vi har hovedkontor sentralt i Oslo og avdelingskontorer i København og Hong Kong. Utfyllende informasjon finnes på www.areopagos.org

Ut fra vår identitet og våre målsettinger engasjerer Areopagos seg i pilegrimsarbeid som ett av flere områder for å styrke og utvikle en kristen spiritualitet som har bærekraft i vår tid og som kan møte det mangfold av tros- og livssynsposisjoner og lengsler som finnes i dagens norske samfunn. Vårt høringssvar vil reflektere dette.

Generelle synspunkter

Utredningen uttrykker en verdifull vilje til å satse på pilegrimsarbeid som et dagsaktuelt og fremtidsrettet engasjement. Det er positivt at man legger opp til å gjøre dette gjennom en bred, samordnet innsats fra ulike offentlige aktører og aktører i det sivile samfunn. Vi merker oss utredningens ønske om gi kirken og den kristne tro en sentral plass i satsningen, bl.a. gjennom pilegrimsprester og åpne vegkirker. Dette er av avgjørende betydning. Faren er til stede for at satsningen reduseres til kulturhistoriske og næringsmessige tiltak hvis ikke utviklingen og formidlingen av kristen pilegrimsspiritualitet prioriteres tydelig og bevisst. Det er viktig å være bevisst på at pilegrimsspiritualitet med enkelhet som en av sine kjerneverdier rommer en spenning til næringsinteressenes ønske om profitt. Det er derfor viktig at satsningen styrer, og ikke lar seg styre av næringsinteressene. På den annen side er det viktig at satsningen ikke overstyrer grasrotengasjementet. Utredningen har et uttalt ønske om å gi rom for engasjement nedenfra. Samtidig er det sterke signaler om styring på enkelte punkter hvor vi mener det vil være riktig i større grad å la bevegelsen nedenfra avgjøre løsninger og tempo.

Kap 3-6 : Oppdrag, rammer, visjon, mål og arbeidsmåte

Visjonen (4) for utredningen er todelt. Første del fokuserer på pilegrimsvandringen og uttrykker et ønske om at den skal få stor betydning i alle menneskers liv. Det er et positivt mål. Andre del av visjonen er at *Trondheim* skal bli et av de viktigste pilegrimsmål i Europa. Visjonen er spenningsfylt. For det første rommer den en spenning mellom *vandring og mål*. Men det ligger også en spenning mellom den vide målgruppen *alle mennesker* og det ene

avgrensede stedet *Nidaros/Trondheim*. Spenningen kan bare oppløses dersom ”alle mennesker” vil vandre til Nidaros/Trondheim som pilegrimsmål. Det er lite som tyder på at så vil være tilfelle. Trolig vil pilegrimsmålene være forskjellige, og for mange mennesker vil vandringen være viktigere enn målet. Det er en viktig begrensning i utredningen at den ikke tar høyde for dette i tilstrekkelig grad.

Kapittel 7-8. Bakgrunnsinformasjon og refleksjon.

Det er en svakhet ved utredningen at det er lite refleksjon rundt pilegrimsbegrepet og rundt pilegrimsfenomenet i moderne tid, f.eks. omkring hva som vekker interessen for pilegrimsvandring hos dagens mennesker (7). Refleksjonen er viktig, ikke for sin egen skyld, men fordi den kan få konsekvenser for noen av de valgene som gjøres senere i utredningen.

Motivet for å begi seg på pilegrimsvandring kan være ulike og kanskje helst en *kombinasjon* av flere interesser. Man kan karakterisere pilegrimene som *opplevelses-turister*. De får vakre naturopplevelser, de får se en variasjon av kulturhistoriske minner, de får møter mennesker på en ny måte, både medvandrere og lokale fastboende, og de opplever den fysiske langvandringen og hva den gjør med kropp og sinn.

Andre mener at pilegrimens mål ikke er en ekstraordinær opplevelse, men *et annerledes liv*. De legger kanskje mer vekt på den meditative og åndelige siden ved pilegrimsvandringen. Men også for disse kan naturen og middelalderkirkene langs veien være viktige impulser, sammen med stillheten og langsomheten. Men de kan også ønske at vandringsdagene får sin rytme av tidebønner og salmer. Lengselen etter et annerledes liv behøver ikke være en bevisst åndelig lengsel, men kan ofte være det eller bli det. Nordmenn har gjennom alle tider hatt åndelige opplevelser i naturen. Det gir dem et forhold til Skaperen preget av *ærefrykt, ydmykhet, takknemlighet og ønske om å ta vare på skaperverket*. I denne sammenheng er det verdt å merke seg Nidarosdomen, målet for de fleste pilegrimer i Norge, også fyller mange med mange av de samme følelser. For mange kan ærefrykt, ydmykhet og takknemlighet føres videre i et hengivent og tillitsfullt Guds-forhold.

En fersk undersøkelse blant turgåerne (92 % av det norske folk) referert i Vårt Land 08.04.09 gir tall som er interessante også i denne sammenhengen. 86% oppgir at stillhet er et viktig motiv for å gå tur, mens hele 89 % oppgir at det er viktig å komme vekk fra støy og forurensning. 46 % oppgir at de oppsøker natur for å oppleve storheten i Guds skaperverket, mens 48 % sier at de vil komme i kontakt med naturens sjel og mystikk. Tallene kan ikke uten videre overføres på de som vi kan kalle pilegrimer, men viser hvor sterkt ikke minst natur og stillhetsmotivet, men også en religiøs motivasjon, står i brede lag av befolkningen.

I valg av traseer for pilegrimsledene, har hensynet til det kulturhistoriske til nå vært det sterkeste. En sterk vektlegging av det kulturhistoriske kan også føre til en slags *pilegrims-puritanisme* (f.eks. vedrørende utstyr og fremkomstmåte) som bringer fokus bort fra de behovene for å vandre pilegrim som dagens mennesker kan finne i seg selv og sitt eget liv. *Det er rom for større vektlegging av natur, stillhet og meditasjon.*

I denne sammenheng kunne det også være interessant med tanker og erfaringer av om det er *veien i seg selv eller målet* som er viktigst, og hvilke roller de begge spiller for dagens pilegrimer. F.eks. var ønsket om helbredelse i middelalderen knyttet til målet, til troen på relikviens og hellige steds undergjørende virkning. I dag er vi nok mer opptatt av den utvilsomme helsefremmende virkning som langvandringen har, både på kropp og sinn. Sitt møte med det hellige og den meditative stillheten og roen, får nok dagens pilegrimer like mye underveis som i menneskemylderet ved målet.

Samtidig er det ingen tvil om at målet i mange tilfelle vil være en viktig del av vandringen. Målet vil imidlertid ikke nødvendigvis bare være de tradisjonelle pilegrimsmålene: Nidarosdomen, Selja, St. Thomaskirken, kirken i Røldal og andre stavkirker. For mange, ikke minst yngre mennesker, vil det oppstå nye pilegrimsmål. Brødrøfelleskapet Taize i Frankrike trekker for eksempel hver uke gjennom hele sommerhalvåret til seg 5000 unge fra hele verden. De kommer fordi de her finner en unik kombinasjon av stillhet, enkelhet og fellesskap. Over hele Europa, i Midt Østen og i Nord-Afrika finner det i vår tid sted en bevegelse mot nye eller restaurerte klostre, som fungerer som *åndelige sentra*.

De moderne helligstedene trekker til seg mennesker *p.g.a. det livet som leves her*. I Norge ser vi den samme tendensen, kanskje tydeligst på retreatstedet Lia gård i Østerdalen, men også ved flere andre retreatsteder og klostre. Oppblomstringen av retreat og klosterbesøk synes å være en kirkelig, økumenisk parallell til den interessebølge for østlig preget meditasjon som vi har hatt i vesten de siste 30 årene. Det er en klar sammenheng mellom dette og interessen for (meditativ) pilegrimsvandring.

Det viktigste motivet for pilegrimsvandring i Middelalderen var trolig å *gjøre bot*. I dag er dette nesten helt borte. *Lengselen etter et annerledes liv*, et liv preget av sannere og dypere verdier er trolig den viktigste drivkraften i dag. Denne utviklingen av pilegrimsmotivene og –målene gjør det problematisk å forankre pilegrimsarbeidet så sterkt i *tradisjonsmotivene* (8) som utredningen gjør.

Det er heller ikke uproblematisk å forankre pilegrimsarbeidet i *Olavsarven*, uten at denne arven *etterprøves kritisk og innholdsbestemmes* på en måte som kan aksepteres i et pluralistisk og demokratisk samfunn. Denne etterprøvingen av Olavsarven er både et samfunnsmessig og et kirkelig, teologisk anliggende. For eksempel har de tette båndene mellom stat og kirke som denne arven uttrykker ikke lenger teologisk legitimitet. Et annet viktig spørsmål handler om hva Olavsarven kan bety for Den norske kirke som en luthersk bekjennelseskirke. Dette er spørsmål som krever kvalifisert arbeid.

Utviklingen av *Nidaros pilegrimsgård* er her av stor betydning. Pilegrimsgården forener to visjoner: et egnet pilegrimsmottak ved Nidarosdomen og et retreatsted for Midt-Norge. Pilegrimsgården har som målsetting å tolke Olavsarven inn i vår tid og utvikle en levende *Olavsspiritualitet*. Som retreatgård med visjoner om å bygge opp en kommunitet knyttet til stedet kan pilegrimsgården på sikt bli et sted som *tiltrekker seg mennesker på grunn av det liv som leves her*. Dette er krevende utfordringer. Det vil være av vesentlig betydning at stat og kommune fortsetter å legge til rette for utviklingen av pilegrimsgården som en *selvstendig virksomhet*, og at gården ikke blir underlagt et nasjonalt pilegrimssenter.

Det postmoderne mennesket kombinerer et ønske om personlig utvikling med en lengsel etter åndelige opplevelser og erfaringer. Utredningen legger prisverdig vekt på pilegrimsvandring som en måte å imøtekomme disse ønskene på en udogmatisk og økumenisk måte, med vekt på de *møter* som oppstår underveis.

Kapittel 9-21. Dagens situasjon.

Kartet på side 32 viser hvor sterkt Olavsarven og Nidaros står i arbeidet med å utvikle pilegrimsleder. Men det viser også en *mangel på leder mot Nidaros fra vest og sør-vest i landet*. Dette kunne vært problematisert i større grad på sidene som følger og fått større konsekvenser for anbefalingene i kapittel 23.

Den vedlagte listen over dialog- og arbeidsmøter viser at Uddu under arbeidet har hatt et imponerende antall møter også med lokale komiteer og ildsjeler. I Valdres har det i flere år blitt utført et imponerende arbeid med å merke og skrive guidebok om en pilegrimsveg fra den gamle votivkirken i Hedalen til St.Thomaskirken på Filefjell. I flere år har det vært arrangert 8-dagers fellesvandring som går innom hele fem stavkirker. Når dette bare så vidt er nevnt i utredningen, skyldes det kanskje at disse vandringene foreløpig ikke er knyttet til Nidaros som pilegrimsmål. Skjønt, da skulle dette også rammet arbeidet i Røldal. (Se mer om disse to stedene senere.) Det blomstrende pilegrimsarbeidet som drives i Valdres fortjener langt mer oppmerksomhet enn det har fått i utredningen.

Utredningen trekker på en god måte fram at det i middelalderen var svært vanlig å ferdes sjøveien og tilsvarende over store vann i innlandet. Med de store endringene som gjennom tidene har skjedd med veier og bebyggelse, er sjøveiene og vannveiene de mest autentiske middelalder-veiene vi har igjen.

Kapittel 23. Anbefalinger.

23.1 Mål

Det er en grunnleggende svakhet ved utredningen at målet for statens fremtidige engasjement i pilegrimsarbeidet *utelukkende forankres i tradisjonsbegrepet*. Som vi har vært inne på tidligere ligger det også vesentlige verdier i menneskets søking etter dybde og et annerledes liv, vandring og naturopplevelse. Begrepet ”pilegrimstradisjonene” bør derfor erstattes av ”pilegrimsvandringene”, i selve målformuleringen. Videre savner vi under forutsetninger for å lykkes en eksplisitt henvisning til ”styrking av det kirkelige arbeid gjennom pilegrimsprester, åpne vegkirker og utvikling av sentra som bærer en levende pilegrimsspiritualitet”.

23.2 Tiltak.

Vi har kommentarer og innsigelser til enkelte av tiltakene.

Pilegrimsarbeidet drives i dag av mange ildsjeler med til dels ulike oppfatninger. Hvis man ønsker et samlande nasjonalt nettverk, er det klokt å satse på å etablere et nasjonalt pilegrimssenter, et nasjonalt pilegrimsutvalg og en ny nasjonal pilegrimsforening. Men i lanseringen av disse ideene gir utredningen mer inntrykk av at de er praktisk gjennomtenkt enn det er dekning for.

23.2.1. Ikke minst må *pilegrimsforeningen* få utvikle seg i regi av dens egne medlemmer. Utredningen understreker viktigheten av å bygge nedenfra. Men det er det motsatte som skjer når det foreslås både modell og navn for en nasjonal pilegrimsorganisasjon. Her må de ulike pilegrimsfellesskap og –interessenter selv finne veien. Sannsynligvis vil pilegrimsforeningen etter hvert trenge flere stillinger enn en frivillighets-koordinator knyttet til pilegrimssenteret i Trondheim.

23.2- 2a: Grunnideen med en medlemskontingent som gir rabatt ved overnattinger, er svært god og må søkes gjennomført. Den norske Turistforening har et tilsvarende system. Men DNT eier de fleste aktuelle hyttene. Det vil ikke være tilfelle langs de nåværende pilegrimsledene. Her må det trolig etableres et system der overnattingssteder som gir rabatt får refundert for sine reduserte inntekter. Det vil trolig være viktig at det finnes billige overnattingssteder med en viss standard med jevne mellomrom, slik at man får vasket klær etc.

2b: Under reisningen av *nye pilegrimsherberger* bør det legges til rette for mennesker som, i tillegg til mat og overnattingsdrift, også er i stand til å skape gode miljøer for pilegrimsspiritualitet. Bl.a. bør det finnes enkle kapeller knyttet til disse stedene, gjerne med et tidebønnstilbud.

2i: Under *Nye pilegrimsleder* er det kommet med et lokalt ønske om å skape en led fra Stavanger til Røldal og Røldal knyttes til Gudbrandsdalsleden. Det siste kan gjøres ved å fortsette østover fra Seljord. Det byr på store utfordringer med trasévalg og overnattingsmuligheter, og det vil oppleves som unaturlig å gå i en stor østlig bue for pilegrimer som skal fra Stavanger og Røldal til Nidaros.

I stedet kan man (delvis) følge den gamle ”bispevegen” nordover fra Røldal, over Hardangervidda og Skarveheimen mot Numedal, Hallingdal og Valdres (fra den gang Stavanger bispedømme omfattet disse dalførene). Her er det merkede stier og DNTs hytter ligger på rekke, med dagsmarsjers mellomrom, og leden vil nesten gå i luftlinje mot målet. Areopagos har tatt denne ideen opp med pilegrimskomiteen i Røldal og ble møtt med svært positiv interesse. Fra Valdres (Vestre Slidre) kan en fortsette på DNT-hytter gjennom Jotunheimen til Vågå og møte Nidaros-leden på tettstedet Dovre.

Slik vil denne nye leden fra Røldal også henge sammen med en utvidelse av den eksisterende pilegrimsvegen i Valdres. Denne kan knyttes til Nidaros-leden fra Oslo i begge ender. Fra Ringerike kan en gå på DNT-merkede stier (og hytter) gjennom Vikerfjell til Hedalen, og fra Vestre Slidre kan en altså gå gjennom Jotunheimen til Dovre. Denne nye ”Fjelleden fra Oslo til Nidaros” vil gi sterke og varierte naturinntrykk kombinert med kirkelige og kulturelle tradisjoner, som vil åpne for alle sider ved moderne pilegrimsvandring (se ovenfor). Det arbeides med disse ideene i Valdres-komiteen

Hvis folk i Hardanger eller Sogn i middelalderen skulle *vandre* øst- eller nordøstover, startet de nok helst innerst i fjordarmene. Fra Ulvik eller Simadalen kan en gå over Hallingskarvet og treffe på leden fra Røldal ved Iungdalshytta. Fra Øvre Årdal kan en gå over Vetti til Eidsbugarden /Fondsbu og derfra følge de andre ledene gjennom Jotunheimen. Sist sommer ble det arrangert en vandring fra Skjolden, over Sognefjellet til Lom stavkirke. Denne kan forlenges til Vågå og Dovre.

(Se vedlagte kart over disse nye pilegrimsledene.)

Vi tror det vil styrke informasjonsarbeidet om pilegrimsvandring til Nidaros, både nasjonalt og internasjonalt, om en fikk DNT med sine 200 000 medlemmer og ressurser med på laget. Vi har lansert disse ideene for DNT i et brev av 5. mars og venter spent på deres respons.

Pilegrimene i middelalderen gikk på allfarveiene. Selv om noen av de nevnte DNT-rutene ikke følger historiske slep og veien, kan en hevde at de idémessig følger historiske tradisjoner. De følger *dagens allfarveier for vandrere*. Disse rutene har dessuten en praktisk og en sikkerhetsmessig fordel. De er merket, og hyttene ligger der som enkle og tjenlige overnattingsmuligheter. Lokale pilegrimsarrangører har erfart faren ved å sende enkeltvandrere ut på for dårlig merkede leder. Det risikerer en ikke her.

23.2.3. Det foreslås en rekke nye *pilegrimsprester* i hele eller halve stillinger. *Det mangler en stilling i Valdres prosti*, knyttet til et stavkirkesenter som planlegges på Valdres folkemuseum og pilegrimsarbeidet i dalen (pluss Nidaros-leden fra Røldal). Denne stillingen kan eventuelt gis på bekostning av en halv stilling i Nidarosområdet, som allikevel vil være meget godt ivaretatt.

Det er uklart hvordan en har tenkt forholdet mellom den nåværende pilegrimspresten knyttet til Nidarosdomen/Nidaros pilegrimsgård og den nye pilegrimspresten med nasjonalt ansvar, samt den nye regionale pilegrimspresten for Trondheim og Stiklestad. Tilsvarende uklarhet er det for den nåværende pilegrimspresten på Hamar (versus Dale-Gudbrands Gard, Granavollen mm.). Det virker i det hele litt tilfeldig hvilke oppgaver som blir beskrevet for de ulike pilegrimsprestene, på ulike nivåer. Dette bør det arbeides mer med før stillingene vedtas og opprettes. Her bør Kirkerådet/et nasjonalt kirkelig pilegrimsutvalg (se nedenfor) trekkes inn for å tenke helhet og sammenheng i kirkens pilegrimssatsning.

23.2.4. Det synes naturlig at et *nasjonalt pilegrimssenter* legges til Trondheim, hvis en der har tjenlige lokaler (får tillatelse til å ta i bruk fredede Magasinet). Det vil også være naturlig å integrere dette med pilotprosjektet. Det er ikke ønskelig at det nasjonale pilegrimssenteret integreres med Nidaros pilegrimsgård (se ovenfor), men at det utvikles et godt samarbeid mellom dem, som selvstendige enheter med hver sine oppgaver. Igjen er det behov for langt bedre gjennomtenkning av bemanningen på det nasjonale senteret, og hvordan behovet vil veksle med sesongene. Det bør også vurderes om det er behov for et eget styre for senteret, eller om dette ansvaret kan legges til *det nasjonale pilegrimsutvalget*. Det kan være en fare for å organisere og byråkratisere hele pilegrimstanken i hjel.

23.2.5. Det er en spennende modell som lanseres for finansiering av de *regionale pilegrimssentrene*. Det synes langt mindre gjennomtenkt at Opplysningsvesenets fond skal overta alle bygningene ved disse sentrene. Mange av dem er i dag i privat eie. Vi foreslår altså at det opprettes et regionalt senter i Valdres i tillegg til de åtte som er foreslått (på Fagernes og/eller Eidsbugarden).

23.2.7. Vi deler sterkt ønsket om *åpne kirker* langs pilegrimsledene. Men vi er sterkt i tvil om at det økonomiske ansvaret for dette kan overlates til de lokale menighetene (uansvarlig uten vakthold). Slik dette forslaget står i utredningen, signaliserer det en nedvurdering av den åndelige siden ved pilegrimsvandringen til fordel for det turistmessige og kulturhistoriske.

23.2.8. Det er viktig at Den norske kirke, ved Kirkerådet, blir sterkt representert i *det nasjonale pilegrimsutvalget*. Kirkerådet må selv avklare om Den norske kirke ønsker et eget nasjonalt, kirkelig pilegrimsutvalg ved siden av sin representasjon i det tverrfaglige, nasjonale pilegrimsutvalget. Disse vurderingene vil påvirkes av den representasjonen kirken får i det tverrfaglige utvalget.

23.2.9. Det foreslås mange positive tiltak under kultur og forskning. Men både tematisk og gjennom de institusjoner som foreslås som forankringssted for forskningen ser vi en fare for at perspektivene begrenses til bestemte tradisjoner og steder. For å motvirke dette foreslår vi at det nasjonale pilegrimssenteret gis stipend- og forskningsmidler med vekt på innovativt arbeid med pilegrimsvandring, pilegrimsteologi og pilegrimsspiritualitet.

23.2.14. Nidaros Pilegrimsgård er en selvstendig stiftelse. Stiftelsens styre må til en hver tid utvikle de relasjoner til det nasjonale pilegrimssenteret som styret finner tjenlige. Vi vil bestemt fraråde at pilegrimsgården legges inn under det nasjonale senteret, med henvisning til den begrunnelse som er gitt ovenfor. Pilegrimsgården har pr. i dag et meget godt forhold til Statsbygg. Som medstifter er vi spørrende til hvordan det vil tjene pilegrimsgården at OVF overtar ansvaret for bygningene.

Avslutningsvis vil vi berømme departementet for initiativet til denne utredningen, og uttrykke vårt ønske om at utredningen bearbeides på en god måte og videreføres i et banebrytende prosjekt. Samtidig vil vi, som en kirkelig stiftelse med utredningskompetanse og erfaring fra beslektet arbeid, tilby vår assistanse både i bearbeiding og videreføring.

Areopagos 15. april 2009

Tore Laugerud
-leder Areopagos Norge-

Jon Andreas Hasle
-seniorkonsulent-

Vedlegg: To kart.